

סעיף א'

גמרא – "...והתניא: נישאת לראשון ומת, לשני ומת, לשלישי לא תנשא, דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר: לשלישי תנשא לרביעי לא תנשא... אלא נישואין מאי טעמא? א"ל רב מרדכי לרב אשי, הכי אמר אבימי מהגרוניא משמיה דרב הונא: מעין גורם. ורב אשי אמר: מזל גורם (שנגזר עליה להיות עניה). מאי בינייהו? איכא בינייהו דאירסה ומת (למ"ד מעין גורם מותרת להנשא, כי לא בא עליה שיהיה המעין גורם, ולמ"ד מזל גורם אסורה). אי נמי דנפל מדיקלא ומת (שלמ"ד מעין גורם מותרת להינשא, כי לא מת מחולי, ולמ"ד מזל גורם אסורה, כי מזלה גרם שימות)". (יבמות סד:) ופסקה הגמרא הלכה כרבי.

השב"א, ה"ל, נמוקי יוסף, טור – הלכה כרב אשי שהמזל גורם. ולכן בכל מקרה לא תנשא לשלישי אפילו אם רק התארכה, בין שמת על מטתו או שנפל וטבע, כי מזלה גורם. לכן בכל מיתה שמת, אפילו נפל מדקל, אסור לה להינשא בשלישית.

הדין בשעברה ונשאת לשלישי

השב"א, רא"ש, נמוקי יוסף בשם הרמב"א, הגהות אשר"י, טור – כופים אותו לגרש אותה כי חמירא סכנתא מאיסורא, ועובר על איסור "שופך דם האדם באדם דמו ישפך", ומנדים אותו בבית דין עד שיגרש. וכשמגרש אותה הבעל השלישי, אם לא הכיר בה שהיא קטלנית אין לה כתובה, ואם הכיר בה יש לה כתובה. אבל מהבעל השני שנפטר יש לה כתובה ולא אומרים שנגלה למפרע שהיא קטלנית.

המב"ם, הרמב"ן, ה"ב"ש – אם נשאת לא תצא, ואפילו אם התקדשה בלבד מתירים לו לכנוס, "כי לישא קטלנית אינו איסור אלא הוא על צד הניחוש, הפחד והתמהון שיש ברוב השעות שינזקו בהם הגופות החלשים..."

משמע מדבריהם שגזרו לכתחילה שלא תנשא, אבל בדיעבד אם נשאת לא תצא. ואפילו אם התרו בו בית הדין ובכל זאת כנס והמרה את פיהם, ג"כ לא תצא. וכתב הרמב"ם שהיו אומרים לה שאם תמצא מי שיקדש אותה לא יחייבו אותה להתגרש, וכתב שעשו כך הרבה וכך עשו במצרים.

הרשב"א ניסה למצוא מקור לשיטתו של הרמב"ם, וכתב שאולי סמך על אביי שנשא אשה שהתאלמנה פעמים קודם לכן ואע"פ ששמע שהלכה כרבי לא גרש אותה. ואע"פ שרבה השיג עליו שאף אחד לא נוהג כמו אביי בזה, מ"מ לא הכריחו אותו לגרש אותה.

בשו"ת הרמב"ם הסביר שזה חשש סכנה סגולית ומי שלא מקפיד רשאי לישא. ובבית דינו ובבית דין של רבותיו הרי"ף ור"י מיגש השיאו קטלנית.

המנהג למעשה

תרומת הדשן – כתב שראה חכמים גדולים ואנשי מעשה שלא מקפידים ונושאים אשה שמתו לה שני בעלים ולא מוחים בידם. והוא מחה וכתב שלא נוהגים כדן כי הראשונים פסקו כרב אשי. אמנם כתב בשם האור זרוע, שכל מה שאמרנו שלא תנשא לשלישי, זה לא חשש ודאי אלא ספק ורואים מעשים בכל יום שנושאים אשה שלישית ומאריכים ימים ומולידים בנים ובנות.

וכתב תרומת הדשן שאולי על פי זה לא חששו אותם חכמים גדולים לספק חשש ולכן מתירים לשאת בעל שלישי.

והוסיף עוד טעם שאם אשה צעירה יקרה לה דבר כזה שימותו לה שני בעלים ויהיה אסור לה להנשא יותר יש לחשוש שמא ח"ו תצאנה לתרבות רעה. ועוד כתב להתיר במקרה שהבעל מת בשינוי אויר בדבר או אם נהרג ונשרף בגזרה עם הציבור, ובכל אלו לא לומר שהמזל גרם כי זוהי מכת מדינה.

מהר"י! – העולם לא נוהר בזה, ואולי משום שאם אחד הבעלים היה זקן או מת בדבר אינם נחשבים כאילו מתו בגללה, אלא במקרה בו שני הבעלים הראשונים מתו מאותה מחלה, ואז אפילו הרמב"ם מודה שכופים להוציא.

ש"ש

1. פסק כגמרא וכרב אשי וכראשונים, שאשה שנשאת או שהתארכה (כמ"ד מזל גורם) לשני אנשים ומתו, לא תינשא לשלישי כי הוחזקה שבעליה מתים. וכרמב"ם, שאם נשאת לא תצא, ואפילו התקדשה יכנוס.

גית שמואל – אם נשאת לא תצא אפילו התרו בו (רמב"ם).

פת"ש בשם תת"ס – אם הלך לשאול שאלת חכם והורו לו לא לשאת ואח"כ הלך ונשא, אז כן כופים אותו להוציא, כי הראה שזה חשוב לו והוא מקפיד על כך וזה סכנה לו.

2. כרא"ש, שאם הכיר בה שמתו שני בעליה וכנס בכל זאת, יש לה כתובה, ואם לא הכיר בה בשעת הנשואין וכשנודע לו רוצה לגרשה אין לה כתובה משלישי, אבל משני יש לה.

גית שמואל – תמה על השו"ע, מדוע ערבב השו"ע את דעת הרמב"ם עם דעת הרא"ש, שהרי הרא"ש שחייב לגרש אותה הוא מחלק בין הכיר בה ללא הכיר בה, אבל לרמב"ם שלא צריך לגרש, פשוט שבכל מקרה נותן לה כתובתה אם מגרש?

הבית שמואל תרץ, שאולי צריך להוסיף בדברי השו"ע את דעת הרא"ש שיי"א שתצא ואז יש חילוק אם הכיר בה או לא.

ע"פ גרסתנו תרץ, שלענין הכתובה לא יכולה לקבל אותה אם לא הכיר בה, כי י"ל שהלכה כרא"ש והוא יכול לומר קים לי כרא"ש, ולענין כפיה לגרש י"ל שהלכה כרמב"ם.

חלקת מחוקק – כתב שמכיון שע"פ תקנת רבנו גרשום לא מגרשים אשה בעל כרחיה, אז גם אם לא הכיר בה אינו צריך לגרש, כי זה לא נחשב מום גמור שמצדיק לכפות גרושין.

למה משני יש לה כתובה, הרי ברוע שמת השני כבר נעשית קטלנית?

רא"ש – כאשר יש סכנת נפשות כמו כאן או במילה אז הולכים לפי רבי שחזקה היא אחר פעמים, אבל בממון הלכה כרשב"ג שחזקה היא אחרי

שלוש פעמים כמו בשור המועד.

ה'נ – שמה הבעל השני מת כדרך כל הארץ, אלא שבבעל השלישי יש ריעותא כי לא גילתה לו, ולכן אין לה כתובה.

מקרים בהם מקלים לשאת גם לאחר שמתו שני בעלים

מוות מסיבה שאינה מחלה:

המ"א – הביא כ"א את הרמב"ן שפסק כמ"ד מעין גורם, שכל זה כשמתו בעצמם, אבל אם נהרג אחד מהם או מת בדבר (כמהרי"ו) או שנפל ומת, לא חוששים לזה, ולכן רבים מקלים בכל זה ולא נזהרים בזה לכתחילה ולא מוחים בידם. וכ"כ הרבה פוסקים.

חלקת מחוקק. בית שמואל – לפי מ"ד זה, ה"ה אם התארסה ומת ג"כ מותרת להינשא, כי למ"ד מעין גורם, כאן לא בא עליה שיהיה מעיינה גורם שימות.

מכת מדינה:

תהומת הדשנו. ה"ב. ש. בית שמואל – אם יש מכת מדינה אפילו למ"ד מזל גורם לא חוששים, כי מכת מדינה לא תלויה במזל.

פת"ש בשם רדב"ז – הסכים להלכה שאם מתו שני בעליה בדבר מותרת להינשא לשלישי, ודוקא כשידוע שמתו מחמת דבר, כגון שיש סימן שזו סיבת המיתה, אבל אם זה ספק אז אסור לה להינשא בשלישית כי חמירא סכנתא מאיסורא. ודוקא כשמתו שנים בדבר, אבל אם מתו שלושה באותה מגפה, אסורה להינשא לרביעי בכל מקרה, כי זו כבר חזקה גדולה.

שבט הלוי – כל דבר מצוי מאוד נידון כמכת מדינה, כגון התקפי לב או מחלות נפוצות אחרות.

מת מזקנה:

בית שמואל בשם מהרי"ן – הוסיף שאם מת כשהוא זקן אינה נחשבת קטלנית. וכן שאם מתו בעליה במיתה אחת אף הרמב"ם מודה שכופים להוציא. פת"ש – יש פוסקים שהחמירו בזה, אבל יש שהקלו (תשובה מאהבה, חת"ס).

אגרות משה. שבט הלוי. יביע אומר – יש לצרף זאת כסניף להקל.

מה נחשב זקן? חת"ס – גיל 70. שבט הלוי. יביע אומר – גיל 60.

אשה שמוצלחת בפרנסה: פת"ש בשם נוב"ג. קהלת יעקב – אם מוצלחת בפרנסה מותרת אף למ"ד מזלה גורם. וניתן לצרף את כסניף להקל,

חשש לקלקול ולתרבות רעה או משום מצוה: פת"ש בשם חת"ס – במקום מצוה כגון יבום לא חוששים וגם במקרה שאשה צעירה וא"כ הנושא אותה הוא כשומר מצוה.

חיו ביחד הרבה שנים: פת"ש בשם חת"ס – מותרת להינשא כי רואים שמת לא בגלל מזלה או מעיינה. וכ"פ שבט הלוי ויביע אומר.

נולדו ילדים: קהלת יעקב – זהו סניף להקל, וכ"פ שבט הלוי ויביע אומר. אגרות משה חלק ולא הסכים.

היה חולה לפני הנישואין: קהלת יעקב – זהו סניף להקל, וכ"פ שבט הלוי.

פת"ש – ההתירים של פרנסה, שהתה עם בעלים ראשונים זמן רב ונולדו להם ילדים וכן שהיה חולה, זה רק להתירה לשאת בעל שלישי ולפסוק כרשב"ג שחזקה היא לאחר שלוש פעמים, אבל אם גם השלישי מת אלו לא צדדים להקל.

הדין כשהתגרשה פעמים

הש"ג. גמול"ק? – אף כשהתגרשה פעמים לא תנשא לשלישי.

תוספות. ר"ן. הגהות מיימוניות – דוקא כשמתו שני בעליה הראשונים, אבל אם התגרשה כמה פעמים אין בכך כלום.

המ"א – הביא את דעת רש"י ור"ן שה"ה אשה שהתגרשה שתי פעמים אין לינשא אותה בשלישית, והביא את דעת תוספות שדוקא במיתה אסור, אבל מגורשת פעמים מותר, וכך ההלכה.

יבום קטלנית: פת"ש – לדעת הרמב"ם, ודאי שמותר כי זה רק חשש סגולי (שו"ת הרמב"ם, מהר"ם אלשקר). לדעת הרא"ש, לחכם צבי ורד"ך אסורה ולרלנ"ח ולרא"ם מותרת, וצ"ע לדעתם אם התייבמה פעמים ומתו אם מותרת לרא"ש גם בפעם השלישית.

סעיף ב'

המ"א – איש שמתו לו שתי נשיו אינו צריך להימנע מלשאת אשה שלישית, כי אם אסור היה לו כמו שאשה אסורה להינשא בפעם השלישית, חז"ל היו אומרים זאת כי זה צורך חיי נפש, והיה על חז"ל להשגיח על חיי האשה כחיי האיש, אלא שקים לחכמים שמידה זו נוהגת רק בנשים.

הרא"ש הסביר לפי שני הטעמים מדוע איש לא צריך להימנע מלהינשא בשלישית ואשה כן צריכה להימנע:

1. האשה נשחת מקורה ומעיינה ומחליש וממית כל המשמש עמה, וזה שייך רק באיש המשמש.

2. האשה גורם מזלה שאנשים מתים לה. וזה תלוי במזל כי האיש שיוצא לפרנסתו תלוי באיזה מזל נולד וזה יקבע אם יהיה עשיר או עני, אבל האשה כלואה בביתה ואינה יכולה להתפרנס ע"י עצמה ולכן נגזר על אשה זו שבעליה מתים שתהיה כל ימיה בעוני ואין מי שיפרנסנה. וזה לא שייך באיש שמפרנס את עצמו ואין פרנסתו ע"י אשתו.

שני – פסק כרא"ש, שאיש שמתו שתי נשיו אינו מונע את עצמו מלהינשא.

חלקת מחוקק – ברא"ש כתוב שמותר לו לשאת בפעם השלישית אפילו אם מתו מאותה סיבה, כגון מסיבוך בהריון. **אמנם סייג זאת החלקת מחוקק**, שכמו שבברית מילה, נפסק ביו"ד ס' רסג סע' ב שמי שמל בנו ראשון ושני ומתו מחמת מילה, לא ימול את השלישי וכן אשה לא תמול, א"כ אם מתו שתיהן מאותה סיבה, לא ינשא שוב וכ"ש אם ג' נשיו מאותה סיבה.

בית שמואל, ברכי יוסף, חת"ס – **חלקו על החלקת מחוקק**, וכתב שיש לחלק בין זה לברית מילה, שבברית זה משום חלישות הכת, משא"כ כאן שתלוי במזל ומותר אפילו אם מתו יותר משתי נשים.